

UDK 327:620.9(4-672EU+470)
Bibliid 0543-3657, 70 (2019)
God. LXX, br. 1176, str. 63–82
izvorni naučni rad
Primljen: 24.6.2019.

Nevena ŠEKARIĆ¹

Sekuritizacija energetske odnosa između Evropske unije i Rusije: evropska perspektiva

SAŽETAK

S obzirom na značaj koji danas imaju ključni energenti i putevi njihovog saobraćanja, energetska bezbednost predmet je analize mnogih naučnih radova i javnih politika. Energetska bezbednost u kontekstu evropsko-ruskih odnosa posebno dobija na značaju poslednjih nekoliko godina. Osnovni cilj ovog rada jeste analiza procesa sekuritizacije energetske zavisnosti Evropske unije od ruskog prirodnog gasa, kao i glavne implikacije tog procesa. Korišćenjem koncepta sekuritizacije Kopenhaške škole studija bezbednosti, tačnije njegove kritike, u radu su predstavljeni ključni elementi sekuritizujućeg procesa na primeru energetske odnosa između EU i Rusije. U centralnom delu rada akcenat je na analizi sadržaja izjava i poruka ključnih sekuritizujućih aktera u Evropskoj uniji, ali i na jednom širem, društveno-političkom kontekstu koji daje „legitimitet“ takvom procesu, nakon čega slede zaključna razmatranja.

Ključne reči: sekuritizacija, Evropska unija, Rusija, energetske odnose, energetska bezbednost, Kopenhaška škola studija bezbednosti, Evropska komisija.

¹ Istraživač-pripravnik Instituta za međunarodnu politiku i privredu, Beograd.

E-mail: nevena.sekaric@diplomacy.bg.ac.rs

Rad predstavlja deo naučnog projekta „Srbija u savremenim međunarodnim odnosima: Strateški pravci razvoja i učvršćivanja položaja Srbije u međunarodnim integrativnim procesima – spoljnopolički, međunarodni ekonomski, pravni i bezbednosni aspekti“, koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije (br. 179029), a realizuje Institut za međunarodnu politiku i privredu u periodu od 2011. do 2019. godine.

Uvod

Počev od 1973. godine, s prvom energetsom krizom u vidu prekida isporuke nafte zemalja OPEK-a Sjedinjenim Američkim Državama i još nekolicini država (tzv. „prvi naftni šok“), uočava se postavljanje pitanja u okviru visoke politike o energetske bezbednosti Naime, prvi put se desilo da je pristup jednom od ključnih energenata upotrebljen kao „političko oružje“. Međunarodna pozornost o političkoj instrumentalizaciji energenata još jednom je došla do izražaja tokom 2006. i 2009. godine, a u vezi s prekidom isporuke ruskog prirodnog gasa Ukrajini, što je rezultiralo velikim odjekom na evropskom prostoru u kontekstu usvajanja restriktivnih mera i sankcija prema Rusiji. Ovi momenti upravo ukazuju na multidimenzionalnu prirodu energetske bezbednosti koja, osim ekonomskog, pogađa i politički pa i vojni sektor jedne države.² Drugim rečima, energetska bezbednost u sebi kombinuje „spoljnopoličku, ekonomsku, geopolitičku i bezbednosnu dimenziju“.³ S tim u vezi, može se istaći kako se energetska sekuritizacija često odvija paralelno s drugim bezbednosnim procesim, „ona (energetska sekuritizacija, prim. aut.) nastoji da bude podložna diskursima o političkim, ekonomskim pa čak i vojnim pretnjama, često delujući kao multiplikator postojećih sekuritizujućih odnosa“.⁴ Stoga se neretko smatra da energetska bezbednost, istovremeno biva predmetom sekuritizujućih procesa, utiče i na sekuritizaciju referentnih objekata bezbednosti i u drugim sektorima (vojnom, političkom, ekonomskom, socijetalnom, ekološkom).

Iz pozicije države uvoznice, energetska bezbednost najčešće se definiše kao bezbednost snabdevanja energentima. Konkretnije, energetska bezbednost određuje se kao „kontinuirani pristup energetske resursima po pristupačnoj ceni“.⁵ Evropska unija primarni je uvoznik i korisnik ruskog prirodnog gasa; stoga ne treba da čudi pozicioniranje evropske energetske bezbednosti u sam vrh političke i bezbednosne agende Evropske unije. Kao dobar analitički okvir

² Ovde se primarno misli na činjenicu da bez pouzdanog snabdevanja energentima po pristupačnim cenama jedna država ne može adekvatno da organizuje svoju odbranu. S tim u vezi, bitno je istaći kako Kopenhaška škola studija bezbednosti energiju i pitanja povezana s energetsom bezbednošću prvenstveno vezuje za ekonomski sektor jedne države (Barry Buzan, Ole Wæver and Jaap de Wilde, *Security: a new framework for analysis*, Lynne Rienner Publishers, London, 1998, p. 116). Ovo donekle predstavlja restriktivno tumačenje energetske bezbednosti, naročito kada se ima u vidu pomenuta multidimenzionalna priroda ovog koncepta.

³ Florian Baumann, *Energy Security as multidimensional concept*, Center for Applied Policy Research, 2008, Internet, http://edoc.vifapol.de/opus/volltexte/2009/784/pdf/CAP_Policy_Analysis_2008_01.pdf, 27/6/2019, pp. 4-5.

⁴ Odysseas Christou and Constantinos Adamides, „Energy securitization and desecuritization in the New Middle East“, *Security Dialogue*, vol. 44, no. 5-6, 2013, p. 510.

⁵ „Green Paper: A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy“, European Commission, COM (2006) 105 final, Brussels, 8 June 2006, p. 6.

za rasvetljavanje načina na koji se nešto konstruiše kao pretnja (u konkretnom slučaju *energetska* pretnja) uglavnom se navodi teorija sekuritizacije Kopenhaške škole studija bezbednosti. Naravno, ovde treba podvući da je energetska bezbednost prvenstveno kontekstualne prirode, odnosno, da njeno određenje zavisi od uloge koju konkretna država može imati na energetskom tržištu. Tako, energetska bezbednost predstavlja jedno za državu izvoznicu, drugo za zemlju tranzita, a sasvim treće za zemlju uvoznicu.⁶

Kako je poimanje energetske bezbednosti stvar konkretne uloge države na energetskom tržištu, jasno je zašto EU, kao uvoznik, i Rusija, kao izvoznik, na različite načine vide i tumače energetske bezbednosti. Dok se za EU energetska bezbednost primarno tiče bezbednosti snabdevanja, za Rusiju je ona usmerena na bezbednost potražnje. Imajući u vidu navedeno, u radu će biti analizirana sekuritizacija energetskih pitanja iz ugla EU, odnosno, iz ugla uvoznika i korisnika ruskog prirodnog gasa.

Koncept sekuritizacije Kopenhaške škole studija bezbednosti: kritički osvrt

Prema praktičarima Kopenhaške škole studija bezbednosti, bezbednost je socijalni konstrukt. Prema tome, „osećaji pretnje, ranjivosti i nebezbednosti jesu pre socijalno konstruisani nego objektivno prisutni ili odsutni“.⁷ Shodno ovakvim postavkama, cilj ovog istraživačkog zahvata nije ispitivanje da li energetska zavisnost EU od Rusije predstavlja objektivnu, realnu pretnju, već na koji način je takva predstava konstruisana, što, između ostalog, omogućava i razumevanje donetih političkih odluka i preduzetih mera u domenu energetike. I dok se materijalistička problematika energetske bezbednosti najčešće analizira upotrebom realističkih koncepata, ona njena intersubjektivna strana ostaje van domena realističke paradigme i upućuje na korišćenje onih pravaca koji primat daju konstrukciji pretnje. U tom smislu, teorija sekuritizacije upravo se čini pouzdanom za analizu navedenog.

Prema Vejveru (*Ole Wæver*), sekuritizacija podrazumeva diskurs kojim političke elite određene pojave označavaju kao bezbednosne pretnje i u borbi protiv njih traže legitimitet za usvajanje specijalnih mera koje odstupaju od uobičajenih političkih procedura.⁸ Na taj način, sekuritizacija te pojave postavlja izvan „ustanovljenih pravila igre“.⁹ Pet osnovnih elemenata koji

⁶ Primera radi, nesklonost Rusije da učestvuje u Energetskoj povelji izaziva zabrinutost u evropskim institucijama, dok se u Rusiji objašnjava racionalnim izborom (Olga Khrushcheva, *A critical evaluation of the securitization process of EU-Russia energy relations: actors, audiences and consequences*, Nottingham Trent University, Nottingham, 2013, p. 30.).

⁷ Barry Buzan, Ole Wæver and Jaap de Wilde, *Security: a new framework for analysis*, op. cit., p. 57.

⁸ Ronnie D. Lipschutz (Ed.), *On Security*, Columbia University Press, New York, 1995, pp. 44-86.

⁹ Barry Buzan, Ole Wæver and Jaap de Wilde, *Security: a new framework for analysis*, Lynne Rienner Publishers, London, 1998, p. 23.

karakterišu proces sekuritizacije jesu jezički akt (govorni čin), sekuritizujući akter(i), funkcionalni akter(i), publika i specijalne mere.¹⁰ Po mišljenju ovog autora, jezičkim aktom se neko pitanje definiše kao bezbednosno tako što se konstruiše kao opasnost koja ugrožava određeni referentni objekat.¹¹ Taj jezički akt preduzima sekuritizujući akter – politički subjekat, pri čemu to mogu biti i državni i nedržavni akteri. Dok je za jezički akt važno da prati tzv. gramatiku bezbednosti, sekuritizujući akteri treba da poseduju socijalni i politički kapital, a sama priroda pretnje na koju oni ukazuju mora biti stvarna i ozbiljna. Treći element sekuritizacije predstavljaju funkcionalni akteri koji se definišu negativno, oni nisu sekuritizujući akteri, ali u velikoj meri utiču na donošenje odluka. Publika ili javnost predstavlja četvrti element kojem se zapravo upućuje sekuritizujući zahtev koji ona odobrava ili ne i u zavisnosti od toga prihvata ili ne prihvata upotrebu specijalnih mera. Specijalne mere jesu peti, poslednji element sekuritizacije čijom upotrebom se zaokružuje taj proces. Ukoliko izostane neki od elemenata sekuritizacije, ne može se govoriti o uspešno izvršenom procesu.

I dok su gotovo svi elementi teorije sekuritizacije kritikovani, čini se da su specijalne mere najpodložnije takvoj kritici. U vezi s upotrebom specijalnih mera, postoje mnoge debate koje se odnose na pitanje da li one nužno treba da predstavljaju kršenje „ustanovljenih pravila igre“ ili se ne mogu odvojiti od nekih uobičajenih političkih procesa (što opet upućuje na maglovitu granicu između procesa politizacije i sekuritizacije). Iako ovaj element predstavlja jedan od najčešće kritikovanih segmenata teorije sekuritizacije, određene empirijske studije pokazale su da „izrazito uslovna konceptualizacija sekuritizacije ograničava empirijsku primenljivost teorije (uz izuzetak vojnih pitanja i terorizma) budući da specijalne mere retko kada zaobilaze uobičajene procedure“.¹² Iako se specijalne mere ne mogu izostaviti iz teorije i ako je nekada vrlo teško odrediti šta predstavlja specijalnu a šta uobičajenu meru, fokus istraživanja treba da bude na diskursu (odnosno gramatici bezbednosti) i sekuritizujućem potezu ključnih aktera, budući da je suština sekuritizacije upravo u onoj konstruktivističkoj dimenziji bezbednosti. U tom smislu, sve dok postoji neka promena u političkom nastupu, budžetskim sredstvima, operativnim procedurama i slično, takve mere treba nazvati specijalnim. Tako onaj ko je nadležan za odlučivanje i sprovođenje odgovarajućih mera u određenoj oblasti ima status sekuritizujućeg aktera, a donete odluke koje izlaze izvan redovnih političkih procedura imaju status specijalnih. Shodno tome, bilo kakve organizacione i institucionalne promene, poput konkretnih infrastrukturnih projekata,

¹⁰ Ibid., p. 27.

¹¹ Ronnie D. Lipschutz (Ed.), *On Security*, op. cit., pp. 44-86.

¹² Kacper Szulecki (ed.), *Energy security in Europe: Divergent perceptions and policy challenges*, Palgrave Macmillan, London, 2018, p. 40.

energetske diverzifikacije, solidarnih mera u odgovoru na krize i drugih aktivnosti koje imaju za cilj zaštitu referentnog objekta, mogu se smatrati merama kojima se odgovara na određenu (energetsku) pretnju.

Ovde treba istaći da će se u okviru ovog istraživačkog zahvata sekuritizacija posmatrati nešto šire od uskog tumačenja predstavnika Kopenhaške škole studija bezbednosti, odnosno, da će se ovim terminom obuhvatiti i onaj vid problema koji izlazi izvan isključivo domena jezičkog akta. Naime, kako to Džef Hjusmans (*Jef Huysmans*) navodi, osim kroz govorni čin, sekuritizacija određenog pitanja može se manifestovati i načinom na koji se to pitanje „oblikuje“ i biva implementirano u rutine, administrativne instrumente i institucionalne političke i odbrambene subjekte.¹³ Hjusmansov pristup, dakle, ne temelji se na razumevanju sekuritizacije isključivo u lingvističkim terminima, već ima jedan širi kontekst koji uključuje tehnološke i tehnokratske procese koji igraju značajnu ulogu u sekuritizovanju određenog pitanja. Drugim rečima, on ne odbacuje važnost koji jezičko konstruisanje pretnje ima u stvaranju (ne)bezbednosti, ali ističe kako su politički i društveni procesi kojima se (ne)bezbednost konstituise mnogo kompleksniji.¹⁴ Slično, u svojoj kritici teorije sekuritizacije, Tjeri Balzacq (*Thierry Balzacq*) ističe kako restriktivno oslanjanje na tekstualne oblike bezbednosti zanemaruje značaj koji kontekstualni faktori mogu imati u oblikovanju, dinamici i posledicama sekuritizujućeg procesa.¹⁵ U tom smislu, potrebno je u obzir uzeti širi kontekst u kome se sekuritizujući proces povodom određenog pitanja odvija i koji akterima daje legitimitet da govore „jezikom bezbednosti“.

S obzirom na višeznačnost pojma energetske bezbednosti (kao i bezbednosti uopšte), jasno je da se pitanje energije i energenata može konstruisati kao bezbednosno pitanje na različite načine i u različitim kontekstima. U vezi s tim, Filiks Sjuta (*Felix Ciută*) u svojoj kritičkoj analizi različitih koncepata energetske bezbednosti prepoznaje tzv. „logiku rata“ (koja u svojoj osnovi odgovara egzistencijalnim pretnjama koje izvorno prepoznaje Kopenhaška škola studija bezbednosti) i „logiku egzistencije“.¹⁶ Prema ovom autoru logika egzistencije nije definisana „imperativom za preživljavanjem“, već počiva na „funkcionalnim zahtevima različitih sektora aktivnosti što znači da njeno odsustvo (odsustvo energije, prim. aut.) ne

¹³ Jef Huysmans, *The politics of insecurity: Fear, migration and asylum in the EU*, Routledge, London, 2006, pp. 3-4.

¹⁴ Tako, na primer, institucionalne prakse ne nastaju kao odgovor na konstituisanje pretnji, već često funkcionišu nezavisno od toga, čak i pre nego se nešto „proglasi“ bezbednosnom pretnjom (*Ibid.* p. 8).

¹⁵ Thierry Balzacq (ed.), *Securitization Theory: How Security Problems Emerge and Dissolve*, Routledge, London, 2008, pp. 15-44.

¹⁶ Felix Ciută, „Conceptual notes on energy security: total or banal security?“, *Security Dialogue*, vol. 41, no. 2, 2010, p. 123-144.

dovodi do nestanka, već do disfunkcije“.¹⁷ Određena pitanja u domenu energetske bezbednosti ne moraju biti označena kao egzistencijalna pretnja čija realizacija znači nestanak, već neko ozbiljnije narušavanje (energetske) bezbednosti koje zahteva odgovarajući odgovor.

U tematizovanju evropsko-ruskih energetske odnosa i načina na koji su oni sekuritizovani ne može se izbeći osvrt na istorijsku pozadinu odnosa ovih aktera, te u tom smislu i interesa, identiteta i obrazaca prijateljstva/neprijateljstva kao ključnih kategorija konstruktivističke paradigme studija bezbednosti. Oni materijalni aspekti koji stoje u osnovi objektivističkih pristupa u tematizovanju energetske bezbednosti ne mogu da objasne razlike u percepcijama pojedinih aktera u kontekstu energetske zavisnosti od Rusije kao pretnje, niti način na koji se ta zavisnost uopšte konstruiše kao pretnja. Tu u pomoć upravo dolazi teorija sekuritizacije. Koncept sekuritizacije, dakle, omogućava analizu načina na koji energija, odnosno, sva ona pitanja u vezi s njom, bivaju etiketirana kao bezbednosna.

Danas, energetska bezbednost i ključna pitanja koja su u vezi s njom sastavni su deo nacionalne bezbednosti kako Rusije, tako i pojedinačnih članica EU. Primera radi, ruska energetska strategija za period do 2030. godine određuje energetske bezbednost kao vrlo značajan deo nacionalne bezbednosti države.¹⁸ Ovde je važno napomenuti kako je, uzimajući u obzir evropsku perspektivu, stvar dodatno zakomplikovana činjenicom da Evropska unija ne poseduje jedinstvenu energetske politiku, prvenstveno zbog toga što različite države članice odlikuje različit stepen energetske zavisnosti od Rusije, ali i različit pogled na tu zavisnost. Značenja koja države pridaju energetske bezbednosti i kakve su implikacije tih različitih konstrukcija po energetske politike unutar EU omogućavaju dublje razumevanje energetske i spoljopolitičkog nastupa evropskih država prema Rusiji. U tom smislu, postoje određene studije koje pojedinačne države članice Evropske unije smeštaju u različite (energetske) identitetske kategorije u odnosu na Rusiju i koje karakteriše različito poimanje te energetske zavisnosti.¹⁹ Pojedini autori prave razliku između „novih“ i „starih“ država članica EU, a koje odlikuje različito razumevanje energetske

¹⁷ Ibid., p. 132.

¹⁸ "Energy Strategy of Russia for the Period up to 2030", Ministry of Energy of the Russian Federation, Moscow, 2010, p. 28.

¹⁹ Joseph Jupille and James A. Caporaso, "States, agency, and rules: the European Union in global environmental politics", *The European Union in the world community*, vol. 17, 1998, pp. 157-182; Ted Hopf, *Social construction of international politics: identities & foreign policies, Moscow, 1955 and 1999*, Cornell University Press, New York, 2002, pp. 1-299; Knud Erik Jørgensen, Mark Pollack and Ben Rosamond (eds.), *The SAGE Handbook of European Union Politics*, Sage Publications Ltd, London, 2006, pp. 57-76; Hugh Dyer and Maria Julia Trombetta (eds.), *International handbook of energy security*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2013, pp. 92-117.

bezbednosti i njihove energetske zavisnosti.²⁰ Tako pojedine države može odlikovati gotovo istovetan stepen energetske zavisnosti od Rusije, ali one neće na isti način percipirati tu zavisnost. Različiti (energetski) interesi i (energetski) identiteti, zajedno s istorijskim razlozima, jesu primarni faktori koji određuju gde će se određena država pozicionirati na spektru (ne)prijateljstva u kontekstu njene energetske zavisnosti od Rusije. Bilo kako bilo, s obzirom da se predmet rada odnosi na Evropsku uniju i sekuritizaciju evropsko-ruskih energetske odnosa u njenim okvirima, pojedinačne države članice ovaj put su izostale iz analize.

Evropsko-ruski energetske odnosi: sekuritizacija u praksi

Koliko je EU oduvek pridavala značaj energiji govori i činjenica da se politička integracija Evrope sredinom XX veka odvijala prvenstveno na osnovu ključnih energenata.²¹ Počev od dve hiljadite godine, uočava se značajno pomeranje evropsko-ruskih energetske odnosa iz pretežno ekonomske u dominantno političku sferu.²² Razlog tome je svakako i globalni trend oličen u sve većoj potražnji i potrošnji energenata i rastućim industrijama (u prvom redu Kine i Indije), ali i preorijentisanje Rusije ka trgovini energentima radi unutrašnjeg i spoljnopolitičkog jačanja države.

²⁰ Ovde se prvenstveno misli na vreme pristupanja Evropskoj uniji kao kriterijum razlikovanja „starih“ i „novih“ članica, a koji prvih petnaest članica EU smešta u prvu kategoriju „starosti“, kao i na istorijske i geografske činioce koji dele države na zapadni, odnosno, istočni evropski klaster (Pami Aalto (Ed.), *The EU-Russian energy dialogue: Europe's future energy security*, Routledge, London, 2008, pp. 1-238; Stefano Braghioli and Caterina Carta, *An Index of Friendliness toward Russia: An Analysis of the Member States and Member of the European Parliament's Positions*, Electronic Publications of Pan-European Institute, Turku, 2009, pp. 1-42; Diana Bozhilova and Tom Hashimoto, „EU-Russia energy negotiations: a choice between rational self-interest and collective action“, *European Security*, vol. 19, no. 4, 2010, pp. 627-642; James Sherr, „The Russia-EU Energy Relationship: Getting it Right“, *The International Spectator*, vol. 45, no. 2, 2010, pp. 55-68; Petr Kratochvíl and Lukáš Tichý, „EU and Russian discourse on energy relations“, *Energy policy*, vol. 56, 2013, p. 391; Ole Gunnar Austvik, „The Energy Union and security-of-gas supply“, *Energy Policy*, vol. 96, 2016, pp. 372-382).

²¹ Ovde se misli na Evropsku zajednicu za ugalj i čelik (1951) i Evropsku zajednicu za atomsku energiju – EURATOM (1957) koje su, uz Evropsku ekonomsku zajednicu (1957), činile Evropsku zajednicu od 1967. godine, odnosno, preteču današnje Evropske unije. Kako se da primetiti, prva dva „stuba“ EZ direktno su bila u vezi s energentima koji su tada predstavljali primarna goriva (Vladimir Trapara i Nevena Šekarić, „Saradnja kao (ne)očekivani efekat energetske bezbednosne dileme: studija slučaja Bugarske, Grčke i Jugoslavije“, *Međunarodni problemi*, vol. LXXI, no. 2, str. 216).

²² Tokom 2000. godine, između Evropske unije i Rusije uspostavljen je energetski dijalog kao opšti okvir za sveukupnu energetske saradnju ova dva subjekta. Formalno, ovaj dijalog stopiran je 2014. godine usled ukrajinske krize, ali nastavlja da funkcioniše putem *ad hoc* razgovora između EU i Rusije koji se realizuju povodom aktuelnih energetske pitanja.

Glavni razlozi za politizaciju (a potom i sekuritizaciju) evropsko-ruskih energetske odnosa su gasne krize u Ukrajini i Belorusiji (2006, 2007. i 2009. godine), povećanje cena energenata za zemlje Zajednice nezavisnih država i ruske ambicije za povraćajem statusa velike sile pomoću konsolidacije energetske sektora pod državnom kontrolom, što postaje očiglednije dolaskom Putina na vlast.²³ Ovakvom stanju stvari doprinosi i karakteristika ruske energetske politike kao ofanzivne i asertivne prema evropskim državama.²⁴ Drugi autori koji temat energetske bezbednosti posmatraju iz perspektive zemlje izvoznice, pozicionirani su na drugoj strani spektra, najčešće navodeći kako Evropska unija sprovodi akcije u koliziji s ruskim nacionalnim interesima. U tom smislu, ne treba zanemariti one autore koji zauzimaju nešto blaži pristup u oceni evropsko-ruskih energetske odnosa spram prethodno pomenutih, ekstremnijih gledišta. Primera radi, Andreas Goltau (*Andreas Goldthau*) kritički promišlja predstave o Rusiji kao pretnji evropskoj energetske bezbednosti. Glavni argument ovog autora odnosi se na stav da je evropska zabrinutost previše naglašena, budući da je Rusija više zavisna od evropskog energetske tržišta nego obrnuto.²⁵ S obzirom da je predmet ovog rada uokviren evropskom perspektivom, biće dotaknuta isključivo ona gledišta koja se odnose na evropsko poimanje energetske zavisnosti od Rusije.

Evropsko-ruske energetske odnose danas karakteriše visok stepen zavisnosti. Rusija je tokom 2017. i 2018. godine bila najveći snabdevač EU prirodnim gasom u iznosu od 39,3%, odnosno, 40,2 %.²⁶ Jedanaest članica EU (Bugarska, Češka, Estonija, Letonija, Mađarska, Austrija, Poljska, Rumunija, Slovenija, Slovačka i Finska) tokom 2018. godine uvezlo je ukupno više od 75% ruskog prirodnog gasa.²⁷ Potpuni prekid isporuke ruskog

²³ Olga Khrushcheva, *A critical evaluation of the securitization process of EU-Russia energy relations: actors, audiences and consequences*, Nottingham Trent University, Nottingham, 2013, p. 13.

²⁴ Anita Orban, *Power, Energy and the New Russian Imperialism*, Praeger Security International, London, 2008, pp. 1-264; Margarita Balmaceda, *Energy Dependency, Politics and Corruption in the Former Soviet Union Russia's Power, Oligarchs' Profits and Ukraine's Missing Energy Policy, 1995-2006*, Routledge, London, 2008, pp. 1-240; Irina Kustova, "EU-Russia Energy Relations, EU Energy Integration, and Energy Security: the State of the Art and a Roadmap for Future Research", *Journal of Contemporary European Research*, vol. 11, no. 3, 2015, pp. 289-295. Autori su uglavnom saglasni oko toga da za Rusiju primat na polju energetske bezbednosti predstavlja potvrda državne kontrole nad ključnim energentima, kao i monopol nad glavnim cevovodima i tržišnim kanalima kojima Ruska Federacija isporučuje prirodni gas i druge ugljovodonike (Daniel Yergin, "Ensuring Energy Security", *Foreign Affairs*, vol. 85, no. 2, 2006, p. 70).

²⁵ Andreas Goldthau, "Rhetoric versus reality: Russian threats to European energy supply", *Energy Policy*, vol. 36, no. 2, 2008, pp. 686-692.

²⁶ "EU imports of energy products - recent developments", Eurostat, May 2019, p. 4. Drugi akteri s najvećim učešćem u totalnom uvozu prirodnog gasa u EU jesu Norveška i, donekle, Alžir i Katar.

²⁷ Ibid., p. 8.

prirodnog gasa ovim zemljama imao bi ogromne posledice po njihove ekonomije i energetske bezbednost. Kada se ovaj podatak uporedi s prethodno izloženim identitetskim kategorijama kojima pripadaju članice EU u kontekstu poimanja njihove energetske zavisnosti od Ruske Federacije, jasna je sprega koja se u praksi uspostavlja između stepena energetske zavisnosti i predstava o problematičnoj prirodi takve veze, formiranih u državama s jakom istorijskom vezom s Rusijom.

Istraživanje sprovedeno tokom 2012. godine, uključivši analizu diskursa devedeset sedam tekstualnih jedinica: govora i intervjuja najrelevantnijih političkih predstavnika obe strane u periodu 2004-2009, podrazumevalo je proučavanje one ideacione strane energetske politike EU i Rusije.²⁸ Cilj istraživanja bio je uočiti na koji način oba aktera posmatraju energetske bezbednost i tumače energetske međuzavisnost. Istraživanje je pokazalo kako su diskursi integracije, liberalizacije i diverzifikacije dominantni u oba slučaja, pri čemu je prvi označen kao najpozitivniji u smislu zajedničkih koristi koje bi obe strane imale od integracionih procesa. Međutim, čak i ovde su uočljive razlike u predstavama i jednog i drugog, dok EU vidi sebe kao naprednijeg i demokratskijeg partnera i ističe u prvi plan potrebu Rusije da se prilagodi evropskom *acquis communautaire* u domenu energetike, dotle Rusija smatra da integracija ne bi trebalo da podrazumeva prost prenos svih postojećih normi EU u oblast energetske kooperacije, već da takav proces treba da donese koristi za obe strane.²⁹ U istraživanju sprovedenom tokom 2013. godine, autorka je obavila uporednu analizu medijskog sadržaja najrepresentativnijih ruskih i evropskih štampanih medija.³⁰ Analiza sadržaja podrazumevala je analizu novinskih članaka objavljenih u periodu od decembra 2008. do januara 2009. godine s tematikom o prekidu isporuke ruskog prirodnog gasa pojedinim evropskim državama. Rezultati su pokazali kako su i EU i Rusija dosta medijskog prostora dali ovom događaju, ali s potpuno suprotnim viđenjima iste situacije. Dok su u ruskim medijima ruske akcije predstavljene kao legitimne, optužujući Ukrajinu za nastali konflikt, evropski mediji okarakterisali su Rusiju kao „glavnog krivca“ i evropsku energetske zavisnost kao „štetnu“ za energetske bezbednost Evropske unije. Upotreba reči za označavanje gasne krize poput „političkog oružja“, „straha od energetske hladnog rata“ i sl. samo su neki od korišćenih termina za sekuritizaciju opisanih dešavanja.³¹

²⁸ Petr Kratochvíl and Lukáš Tichý, "EU and Russian discourse on energy relations", op. cit., p. 391-406.

²⁹ Ibid., p. 394.

³⁰ Olga Khrushcheva, *A critical evaluation of the securitization process of EU-Russia energy relations: actors, audiences and consequences*, op. cit., pp. 1-251.

³¹ Ibid., p. 177.

U kontekstu sekuritizacije evropsko-ruskih energetske odnosa nije moguće zaobići pokušaje jednih i drugih u diverzifikaciji energetske ruta. Alternativne rute dopremanja energenata vrlo su značajne i za zemlju uvoznicu i za zemlju izvoznicu. Diverzifikacija energenata omogućava ostvarivanje više energetske bezbednosti jer se njome smanjuje isključivo oslanjanje na jednog snabdevača, odnosno jednog potrošača, kao i na jedan vid energije. Geopolitičko preoblikovanje nakon Hladnog rata rezultiralo je nastankom novih, tranzitnih država na prostoru bivšeg Sovjetskog Saveza, te brojnih tranzitnih sporova. Ovi faktori jedan su od ključnih razloga za izgradnju alternativnih pravaca snabdevanja energentima (poput gasovoda Severni tok) radi smanjenja energetske zavisnosti Evrope od Rusije i tranzitnih zemalja.³² Diverzifikacija ruta snabdevanja postavljena je kao jedan od dugoročnih ciljeva evropske energetske politike unutar Evropske energetske strategije.³³ Primećeni su skorašnji naponi EU da diverzifikuje izvore snabdevanja putem razvijanja infrastrukture za snabdevanje energentima iz Kaspijskog basena i Bliskog istoka, pomoću infrastrukture za dopremanje tečnog prirodnog gasa (LNG) i sl. u čemu naročito ima podršku SAD-a.³⁴ S druge strane, evidentna su i nastojanja Rusije u pravcu diverzifikovanja izvoza energenata ka azijskom tržištu (u prvom redu Kini i teritoriji Centralne Azije). Ne treba izgubiti iz vida činjenicu da je i Rusija u velikoj meri zavisna od evropskog energetskeg tržišta – „zato je Rusiji u interesu da zadrži dominantnu poziciju na tržištu energenata u EU, da pronade način da zaobiđe Ukrajinu kao glavnu tranzitnu zemlju..., ali i da se proširi na nova tržišta (Kina, Turska, države nečlanice EU itd.)“.³⁵ Politička obojenost ovakvih aktivnosti naročito doprinosi sekuritizaciji energetske odnosa na relaciji EU-Rusija.

Sekuritizujući potezi koje su evropski zvaničnici preduzeli nakon ukrajinske gasne krize (period 2005-2006. godine) primarno su se odnosili na označavanje zavisnosti Evrope od ruskog prirodnog gasa kao pretnje evropskoj energetske bezbednosti. Korene ove krize treba tražiti u promeni ukrajinske spoljne politike od 2004. godine.³⁶ Nakon promene ukrajinske

³² Olga Khrushcheva, *A critical evaluation of the securitization process of EU-Russia energy relations: actors, audiences and consequences*, op. cit., p. 15.

³³ European Commission, *Diversification of gas supply sources and routes*, Internet, <https://ec.europa.eu/energy/en/topics/energy-security/diversification-of-gas-supply-sources-and-routes>, 12/7/2019.

³⁴ Dave Keating, *US pushes for EU energy diversification*, European Voice, 2014, Internet, <https://www.politico.eu/article/us-pushes-for-eu-energy-diversification/>, 12/7/2109; Sierra Hicks, *European Energy Diversification and the Potential of the Southern Gas Corridor*, American Security Project, 2017, Internet, <https://www.americansecurityproject.org/european-energy-diversification-and-the-southern-gas-corridor/>, 12/7/2019.

³⁵ Milan Lipovac i Tatjana Simić, „Sekuritizacija u energetske bezbednosti – slučaj EU i ruskog gasa“, *Međunarodna politika*, vol. LXVI, no. 1160, 2015, str. 60.

³⁶ Milan Lipovac i Tatjana Simić, „Sekuritizacija u energetske bezbednosti – slučaj EU i ruskog gasa“, op. cit., str. 65.

spoljne politike od proruskog ka prozapadnoj i sve većem zagovaranju ulaska Ukrajine u NATO, došlo je do promena cena gasa inicijalno poteklih od ruskog Gasproma, uz dogovor da povećanje cena treba da bude postepeno. Međutim, usled nemogućnosti postizanja dogovora, Gasprom je smanjio isporuku prirodnog gasa Ukrajini što je rezultiralo smanjenjem snabdevanja i drugim evropskim državama.³⁷ Drugi energetska konflikt između Rusije i Ukrajine dešavao se početkom 2009. godine tokom kojeg je još skoro dvadesetak evropskih država iskusilo određene posledice (naročito Mađarska, Rumunija, Poljska i Bugarska). Ovaj događaj inicirao je još snažnije zalaganje EU za širu integraciju evropskog energetskeg tržišta, uspostavljanje zajedničke evropske energetske politike i iznalaženje alternativnih izvora snabdevanja. Imajući u vidu navedeno, pokušaji sekuritizacije pitanja snabdevanja EU ruskim gasom mogu se shvatiti samo ako se u obzir uzme širi politički kontekst, odnosno, sveobuhvatni odnosi između EU i Rusije, kao i individualni nastup pojedinih država članica u domenu energetske odnosa i naponi Evropske komisije za integracijom evropske energetske politike.³⁸ Da bi se dubinski analizirao proces sekuritizacije određenog pitanja (u konkretnom slučaju energetske), potrebno je ispitati određene izjave i prakse, u različitim periodima i društvenim kontekstima.

Tokom ukrajinske gasne krize (i po njenom završetku), čitav niz aktera EU pozvao je na uspostavljanje zajedničke evropske energetske politike, utemeljene na punoj integraciji evropskog energetskeg tržišta. Zalaganje Evropskog parlamenta za uspostavljanje Zajedničke spoljne energetske političke strategije (*Common Foreign Energy Policy Strategy*) je potvrda da se snabdevanje energentima ne može rešavati isključivo unutar domena tržišta, već da ono zahteva strateški, spoljnopolitički nastup koji bi EU omogućio jedinstvenu poziciju u međunarodnim energetskeg odnosima.³⁹ Međutim, problem koji se javio ticao se nastojanja individualnih država članica EU u jačanju sopstvenih, nacionalnih energetskeg politika, što se danas označava kao jedna od glavnih prepreka postojanju jedinstvene evropske energetske politike.

³⁷ Ibid., str. 66.

³⁸ Lisabonskim ugovorom je predviđeno da je energetska politika područje podeljene nadležnosti između EU i država članica, što znači da su države članice lišene mogućnosti da u potpunosti, suvereno kontrolišu pitanja poput energetske bezbednosti, liberalizacije unutrašnjeg energetskeg tržišta, međusobnog povezivanja energetskeg mreža i sl. S druge strane, države su u potpunosti slobodne da odrede nivo oporezivanja u sopstvenom energetskeg sektoru, kao i sastav korišćenih izvora energije (Lukáš Tichý, *EU-Russia Energy Relations: A Discursive Approach*, Springer, Cham, 2019, p. 27).

³⁹ Michal Natonski and Anna Herranz Surrallés, "Securitizing Moves To Nowhere? The Framing of the European Union's Energy Policy", *Journal of Contemporary European Research*, vol. 42, no. 2, 2008, p. 72.

Politički diskurs o pitanju Ugovora o energetskej povelji (*Energy Charter Treaty*) bio je prilično intenzivan.⁴⁰ Godine 2009. tadašnji ruski premijer, Vladimir Putin, odrekao se ruskog učešća u ovom sporazumu pod izgovorom da on ne uzima u obzir interese proizvođača energenata, već se isključivo fokusira na bezbednost snabdevanja. Ovaj potez je usledio samo dve nedelje nakon potpisivanja međudržavnog sporazuma o izgradnji naftovoda Nabuko koji bi u potpunosti zaobišao Rusiju u isporuci gasa Evropi.⁴¹ Ovakvo postupanje Ruske Federacije izazvalo je oštre evropske kritike, što je doprinelo daljem procesu sekuritizacije kako u EU, tako i u Rusiji. U Hagu je 2015. godine održana konferencija ministara (tzv. „Hag II“) radi usvajanja Međunarodne energetske povelje (*International Energy Charter*) kao ažurirane verzije Evropske energetske povelje iz 1991. godine, a koja prepoznaje značaj energetske bezbednosti za sve tri kategorije država: zemlje izvoza, tranzita i uvoza.⁴²

Danas, Evropska komisija predstavlja najglasnijeg sekuritizujućeg aktera u energetskeom sektoru EU.⁴³ Počev od donošenja Evropske strategije za održivu, konkurentnu i sigurnu energiju (*Green paper - A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy*) iz 2006. godine pa do Evropske strategije energetske bezbednosti (*European Energy Security Strategy*) iz 2014. godine, uočljivi su konstantni naponi Komisije na unapređenju evropske energetske bezbednosti i smanjenju njene zavisnosti od jednog snabdevača. Jača uloga Evropske komisije u domenu energetske bezbednosti EU vidljiva je i u kontekstu preferencija pojedinih članica ka bilateralnom regulisanju energetske odnosa s Rusijom. Primera radi, Komisija je tokom 2010. godine značajno uticala na izmenu bilateralnog sporazuma između Poljske i Rusije o povećanju snabdevanja ruskim prirodnim gasom koje je bilo protivno evropskom pravu. Dok je originalni tekst sporazuma podrazumevao da se snabdevanje gasom iz Rusije u Poljsku produži do 2037. godine, pod pritiskom Komisije, Rusija je izmenila datum isteka sporazuma do 2022.

⁴⁰ Hronologija događaja je sledeća: Evropska energetska povelja usvojena je 1991. godine kao izjava o političkoj nameri da se promoviše energetska saradnja, dok je Ugovor o energetskej povelji potpisan 1994. godine i predstavlja pravno obavezujući instrument. Međunarodna energetska povelja iz 2015. godine predstavlja *upgrade* varijantu Povelje iz 1991. godine.

⁴¹ Francesca Albert and Robert Rothkopf, *Russia Rejects Energy Charter Treaty: A New Era for Investment Arbitration?*, International Law Office, London, 2009, Internet, <https://www.internationallawoffice.com/Newsletters/Arbitration-ADR/Russia/Herbert-Smith-CIS-LLP/Russia-Rejects-Energy-Charter-Treaty-A-New-Era-for-Investment-Arbitration#1,8/7/2019>.

⁴² "International Energy Charter: Agreed text for adoption in The Hague at the Ministerial Conference on the International Energy Charter on 20 May 2015", Energy Charter Secretariat, Brussels, 20 May 2015, p. 3.

⁴³ Milan Lipovac i Tatjana Simić, "Sekuritizacija u energetskej bezbednosti – slučaj EU i ruskog gasa", op. cit., str. 67. Svakako, ne treba odreći značaj Evropskog saveta, Saveta Evrope niti Evropskog parlamenta u regulisanju pitanja evropske energetske bezbednosti.

godine.⁴⁴ Istraživanje sprovedeno tokom 2018. godine pokazalo je da je Komisija uspela da poveća svoju autonomiju u oblasti energetske bezbednosti u odnosu na prvobitno stanje stvari, koristeći se interesima država članica na jedan strateški način.⁴⁵ Jedan od takvih primera jeste sticanje prava za praćenje energetskih ugovora članica s trećim državama što konkretno znači da država članica više ne može da zaključi pravno obavezujući sporazum s trećom stranom bez pribavljenog mišljenja Komisije o njegovoj zakonitosti, niti bez znanja ostalih članica.

Gramatiku bezbednosti najviših evropskih zvaničnika pratilo je i usvajanje niza direktiva kojima se regulišu pitanja energetske bezbednosti u EU.⁴⁶ Među najznačajnijim rešenjima svakako treba spomenuti tzv. Treći energetski paket Evropske unije koji je stupio na snagu u septembru 2009. godine, a kojim se zabranjuje da isto pravno lice bude snabdevač gasa i vlasnik gasovoda, uspostavlja Nacionalno regulatorno telo za svaku državu članicu, kao i Agencija za saradnju energetskih regulatora kao platforma za zajednički rad tih nacionalnih tela.⁴⁷ Ovakvi potezi samo su učvrstili nastojanja EU u cilju integracije energetskog upravljanja na evropskom prostoru.⁴⁸ Postalo je evidentno i da pojedinačne države članice različito definišu i ostvaruju energetske bezbednost, što je doprinelo fragmentarnom nastupu u energetske politici u EU.

Ponovni pokušaj rešavanja ovog problema došao je nakon sukoba u Ukrajini (na Krimu) tokom 2014. godine:

„Imajući u vidu trenutne događaje u Ukrajini i mogućnosti za prekid snabdevanja energijom, kratkoročne aktivnosti se moraju fokusirati na one zemlje koje su zavisne isključivo od jednog snabdevača“.⁴⁹

⁴⁴ Petr Kratochvíl and Lukáš Tichý, “EU and Russian discourse on energy relations”, op. cit., p. 392.

⁴⁵ Stephanie C. Hofmann and Ueli Staeger, “Frame contestation and collective securitisation: the case of EU energy policy”, *West European Politics*, vol. 42, no. 2, 2019, pp. 323-345.

⁴⁶ Detaljnije o ovim direktivama videti u: European Commission, *Overview of the secondary EU legislation that falls under the legislative competence of DG ENER and that is currently in force*, 2014, Internet, <https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/2014-12-19-ener-legislation.pdf>, 30/6/2019, pp. 1-24.

⁴⁷ European Commission, *Third Energy Package*, 2009, Internet, <https://ec.europa.eu/energy/en/topics/markets-and-consumers/market-legislation/third-energy-package>, 30/6/2019.

⁴⁸ Naime, svako dalje energetske nastupanje država EU podrazumevalo je usaglašenost s Trećim energetskim paketom. Primera radi, usvajanje zakona namenjenih prevenciji i upravljanju prekidima u snabdevanju gasom tokom 2010. godine bilo je direktno zasnovano na hijerarhiji intervencije koja učesnicima na tržištu dozvoljava da u prvom koraku odgovore na takav događaj, dok bi koordinirano delovanje EU nastupilo u slučaju ekstremnih posledica (Andrew Judge and Tomas Maltby, “European Energy Union? Caught between securitisation and ‘riskification’”, *European journal of international security*, vol. 2, no. 2, 2017, p. 189).

⁴⁹ „European Energy Security Strategy“, European Commission, COM(2014) 330 final, Brussels, 28 May 2014, p. 3.

Stare bojazni u vezi s prekidima isporuke prirodnog gasa ponovo su oživele, a naponi na prevenciji takvih događaja materijalizovani su u vidu donošenja pomenute Evropske strategije energetske bezbednosti. U samoj Energetskoj strategiji stoji:

„Prosperitet i bezbednost Evropske unije zavise od stabilne i obilne ponude energije. Činjenica da građani u većini država članica nisu morali da iskuse trajni poremećaj u snabdevanju energijom od naftne krize sedamdesetih godina prošlog veka svedoči o uspehu država članica i EU u takvoj garanciji. Za većinu građana, energija je dostupna „na dodir“, ona je sveprisutna i neintruzivna. To ima veliki uticaj na faktore koji utiču na nacionalne odluke o energetskoj politici pri čemu bezbednost snabdevanja nije na nivou drugih razmatranja“.⁵⁰

Ovo opisuje društveno očekivanje u vezi sa snabdevanjem energijom na prostoru EU, sveprisutnu, obilnu i „na dodir“ dostupnu energiju, tako da sve ono što remeti zamišljeni ideal predstavlja pretnju. Potreba za zajedničkom evropskom energetskom politikom bila je „poziv za buđenje“ tokom zime 2006. i 2009. godine kada su privremeni prekidi u snabdevanju gasom pogodili građane EU u nekim istočnoevropskim državama članicama.⁵¹

Po donošenju Energetske strategije, oktobra 2014. godine, Evropska komisija saopštila je rezultate testa otpornosti gasnog sektora Evropske unije na poremećaje, navodeći tom prilikom da bi potpun prekid ruskog prirodnog gasa, odnosno prekid uvoza ruskog gasa preko Ukrajine, „imao značajan uticaj na EU“ gde bi „posebno bile pogođene Istočne članice i zemlje Energetske zajednice“.⁵² U saopštenju za štampu navodi se kako „kooperacija (između zemalja članica EU i susednih zemalja, prim. aut.) predstavlja ključ suočavanja sa prekidima isporuke gasa“.⁵³ U skladu s rezultatima, Komisija je Evropskom savetu predložila niz preporuka usmerenih na dalju kooperaciju i monitoring čitavog procesa:

„Komisija očekuje da šefovi država ili vlada nastave svoj rad na takvim preporukama putem stalnog praćenja njihovog sprovođenja u kratkom

⁵⁰ Ibid., p. 2.

⁵¹ Ibid.

⁵² U metodološkom smislu, test je podrazumevao izvođenje analize scenarija u dva slučaja: u slučaju potpune obustave uvoza ruskog gasa i u slučaju prekida na ukrajinskoj transportnoj ruti. Radi prikupljanja podataka za izvođenje scenarija, oformljene su tri fokus grupe na onim područjima na kojima bi takvi poremećaji izazvali najveće posledice (Jugoistočna Evropa, baltičke države i zemlje Energetske zajednice). Detaljnije o ovome videti u: European Commission, *Memo: Q&A on Gas Stress Tests*, Brussels, 16 October 2014, Internet, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-14-593_en.htm, 30/6/2019, p. 2.

⁵³ European Commission, *Gas stress test: Cooperation is key to cope with supply interruption*, Brussels, 16 October 2014, Internet, https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/IP-14-1162_EN.pdf, 30/6/2019, p. 1.

roku, s jedne strane, kao i da nastave rad sa državama članicama i Evropskim parlamentom u definisanju ključnih ciljeva bezbednosti snabdevanja električnom energijom i gasom u narednim godinama u EU. Komisija i Sekretarijat Energetske zajednice pažljivo će pratiti ovaj proces".⁵⁴

U februaru 2015. godine, Evropska komisija pokrenula je novu strategiju za rezilijentnu Energetsku uniju sa snažnim pozivanjem na brigu o klimatskim promenama i zaštiti životne sredine. Kako se tamo navodi, „cilj Energetske unije je da EU potrošačima obezbedi bezbednu, održivu, konkurentnu i pristupačnu energiju".⁵⁵ Unutar pet ključnih dimenzija koje su usmerene na ostvarivanje prethodno pomenutog cilja, prve dve poseban značaj daju upravo diverzifikaciji energetske izvora i potpuno integrisanom unutrašnjem energetskom tržištu.⁵⁶ Unutar ovih oblasti, Evropska komisija nastoji da poveća svoju ulogu na uštrb suvereniteta država članica, kako u unutrašnjoj, tako i u spoljašnjoj dimenziji energetske politike EU pri čemu se naročita pažnja poklanja tzv. energetskoj diplomatiji.⁵⁷ U julu 2015. godine usvojen je Akcioni plan za evropsku energetsku diplomatiju i određena četiri prioriteta: 1) jačanje strateškog vođenja angažovanjem visokih evropskih predstavnika, 2) razvijanje energetske kooperacije i dijaloga, posebno u oblasti diverzifikacije izvora, snabdevača i ruta energenata, 3) podrška unapređenju globalne energetske arhitekture i multilateralnim inicijativama, 4) jačanje zajedničkih diplomatskih kapaciteta u domenu energetske bezbednosti.⁵⁸ Imajući u vidu i dalje prisutan individualni nastup država članica na polju energetske bezbednosti, može se reći da napori Evropske unije za formulisanjem zajedničke energetske politike tek predstoje.

Zaključak

Činjenica je da se sveukupni odnosi između Evropske unije i Rusije ne mogu analizirati odvojeno od pitanja u vezi s energetskom bezbednošću. Drugim rečima, energetska bezbednost jeste intervenišuća varijabla koja u velikoj meri determiniše savremene evropsko-ruske (energetske) odnose. Gasne krize koje su se tokom 2006. i 2009. godine desile na tlu Evrope uticale su na to da Rusija izgubi status „pouzdanog snabdevača“ i stvorile uslove

⁵⁴ European Commission, *Memo: Q&A on Gas Stress Tests*, op. cit., p. 3.

⁵⁵ Eurostat, *What is Energy Union about?*, 2015, Internet, <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/energy/bloc-1.html>, 1/7/2019.

⁵⁶ Ostale tri odnose se na postizanje energetske efikasnosti, smanjenje emisije ugljen-dioksida (CO₂) u ekonomiji i inovacijama i konkurentnosti (Ibid.).

⁵⁷ Lukáš Tichý, *EU-Russia Energy Relations: A Discursive Approach*, op. cit., p. 28.

⁵⁸ European Union External Action, *EU Energy Diplomacy*, 2016, Internet, https://eeas.europa.eu/topics/energy-diplomacy/406/eu-energy-diplomacy_en, 31/7/2019.

za preduzimanje sekuritizujućih poteza određenih evropskih (ali i ruskih) aktera. Kako to teorija sugerise, uspeh sekuritizujućeg procesa implicira da svi glavni elementi sekuritizacije budu zadovoljeni. Međutim, kako se može videti iz svega prethodno navedenog, uspeh sekuritizujućeg poteza zavisi kako od jezičkog akta i „gramatike bezbednosti“, tako i od šireg društveno-političkog konteksta koji daje „legitimitet“ sekuritizaciji.

Krajnji cilj delovanja EU na unutrašnjem planu u kontekstu sopstvene energetske bezbednosti jeste uspostavljanje potpuno liberalizovanog i integrisanog unutrašnjeg energetskeg tržišta, dok se eksterna dimenzija evropskog energetskeg nastupa usmerava ka diverzifikaciji snabdevača i rutama snabdevanja energentima radi jačanja energetske bezbednosti Evropske unije. Razlike u viđenju i doživljavanju energetske bezbednosti među članicama EU svakako su jedan od faktora koji onemogućavaju uspostavljanje zajedničke evropske energetske politike. Drugim rečima, dok diskurs o zajedničkim energetskegim pretnjama najčešće služi kao opravdanje za dalju integraciju evropskog energetskeg tržišta, on isto može poslužiti i kao razlog zbog koga države članice odbijaju bilo kakav vid prenošenja suvereniteta na nadnacionalnu Evropsku uniju u domenu energetike. U tome se, između ostalog, i ogleda konstruktivistička priroda samog koncepta energetske bezbednosti.

Usled različitog stepena energetske zavisnosti, pojedine države članice karakteriše bilateralni nastup u energetskegim odnosima s Rusijom. Neki od ključnih razloga koji doprinose sekuritizaciji evropsko-ruskih energetskegih odnosa iz perspektive EU jesu kompleksna podela nadležnosti u domenu energetske bezbednosti između evropskih institucija i država članica i različit nacionalni pristup energetskegim politici kada je u pitanju ruski prirodni gas. Svakako, unutar pominjanog šireg društveno-političkog konteksta, i drugi razlozi (poput političkih i ekonomskih interesa nacionalnih i nadnacionalnih aktera i energetskegih kompanija) figuriraju kao značajni u kontekstu sekuritizacije njihovih energetskegih odnosa. Sveobuhvatna analiza tog procesa implicira uzimanje u obzir kako „gramatike bezbednosti“, tako i onaj deo stvarnosti koji izlazi izvan restriktivnog tumačenja sekuritizacije svojstvene Kopenhaškoj školi studija bezbednosti.

Bibliografija

- Aalto, Pami (Ed.), *The EU-Russian energy dialogue: Europe's future energy security*, Routledge, London, 2008, pp. 1-238.
- Albert, Francesca and Rothkopf, Robert, *Russia Rejects Energy Charter Treaty: A New Era for Investment Arbitration?*, International Law Office, London, 2009, Internet, <https://www.internationallawoffice.com/Newsletters/Arbitration-ADR/Russia/Herbert-Smith-CIS-LLP/Russia-Rejects->

- Energy-Charter-Treaty-A-New-Era-for-Investment-Arbitration#1, 8/7/2019.
- Andreas Goldthau, "Rhetoric versus reality: Russian threats to European energy supply", *Energy Policy*, vol. 36, no. 2, 2008, pp. 686-692.
- Austvik, Ole Gunnar, "The Energy Union and security-of-gas supply", *Energy Policy*, vol. 96, 2016, pp. 372-382.
- Balmaceda, Margarita, *Energy Dependency, Politics and Corruption in the Former Soviet Union Russia's Power, Oligarchs' Profits and Ukraine's Missing Energy Policy, 1995-2006*, Routledge, London, 2008, pp. 1-240.
- Balzacq, Thierry (ed.), *Securitization Theory: How Security Problems Emerge and Dissolve*, Routledge, London, 2008, pp. 1-258.
- Baumann, Florian, *Energy Security as multidimensional concept*, Center for Applied Policy Research, 2008, Internet, http://edoc.vifapol.de/opus/volltexte/2009/784/pdf/CAP_Policy_Analysis_2008_01.pdf, 27/6/2019, pp. 1-16.
- Bozhilova, Diana and Hashimoto, Tom, "EU-Russia energy negotiations: a choice between rational self-interest and collective action", *European Security*, vol. 19, no. 4, 2010, pp. 627-642.
- Braghiroli, Stefano and Carta, Caterina, *An Index of Friendliness toward Russia: An Analysis of the Member States and Member of the European Parliament's Positions*, Electronic Publications of Pan-European Institute, Turku, 2009, pp. 1-42.
- Buzan, Barry, Wæver, Ole and de Wilde, Jaap, *Security: a new framework for analysis*, Lynne Rienner Publishers, London, 1998, pp. 1-239.
- Christou, Odysseas and Adamides, Constantinos, "Energy securitization and desecuritization in the New Middle East", *Security Dialogue*, vol. 44, no. 5-6, 2013, pp. 507-522.
- Ciută, Felix, "Conceptual notes on energy security: total or banal security?", *Security Dialogue*, vol. 41, no. 2, 2010, pp. 123-144.
- Dyer, Hugh and Trombetta, Maria Julia (eds.), *International handbook of energy security*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2013, pp. 1-560.
- Energy Charter Secretariat, "International Energy Charter: Agreed text for adoption in The Hague at the Ministerial Conference on the International Energy Charter on 20 May 2015", Brussels, 20 May 2015, pp. 1-32.
- European Commission, "European Energy Security Strategy", COM(2014) 330 final, Brussels, 28 May 2014, pp. 1-24.
- European Commission, "Green Paper: A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy", COM (2006) 105 final, Brussels, 8 June 2006, pp. 1-20.

- European Commission, *Diversification of gas supply sources and routes*, Internet, <https://ec.europa.eu/energy/en/topics/energy-security/diversification-of-gas-supply-sources-and-routes>, 12/7/2019.
- European Commission, *Gas stress test: Cooperation is key to cope with supply interruption*, Brussels, 16 October 2014, Internet, https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/IP-14-1162_EN.pdf, 30/6/2019, pp. 1-3.
- European Commission, *Memo: Q&A on Gas Stress Tests*, Brussels, 16 October 2014, Internet, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-14-593_en.htm, 30/6/2019, pp. 1-3.
- European Commission, *Overview of the secondary EU legislation that falls under the legislative competence of DG ENER and that is currently in force*, Brussels, 2014, Internet, <https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/2014-12-19-ener-legislation.pdf>, 30/6/2019, pp. 1-24.
- European Union External Action, *EU Energy Diplomacy*, 2016, Internet, https://eeas.europa.eu/topics/energy-diplomacy/406/eu-energy-diplomacy_en, 31/7/2019.
- Eurostat, "EU imports of energy products – recent developments", May 2019, pp. 1-23.
- Eurostat, *What is Energy Union about?*, 2015, Internet, <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/energy/bloc-1.html>, 1/7/2019.
- Hicks, Sierra, *European Energy Diversification and the Potential of the Southern Gas Corridor*, American Security Project, 2017, Internet, <https://www.americansecurityproject.org/european-energy-diversification-and-the-southern-gas-corridor/>, 12/7/2019.
- Hofmann, Stephanie C. and Staeger, Ueli, "Frame contestation and collective securitisation: the case of EU energy policy", *West European Politics*, vol. 42, no. 2, 2019, pp. 323-345.
- Hopf, Ted, *Social construction of international politics: identities & foreign policies, Moscow, 1955 and 1999*, Cornell University Press, New York, 2002, pp. 1-299.
- Huysmans, Jef, *The politics of insecurity: Fear, migration and asylum in the EU*, Routledge, London, 2006, pp. 1-208.
- Jørgensen, Knud Erik, Pollack, Mark and Rosamond, Ben (eds.), *The SAGE Handbook of European Union Politics*, Sage Publications Ltd, London, 2006, pp. 1-616.
- Judge, Andrew and Maltby, Tomas, "European Energy Union? Caught between securitisation and 'riskification'", *European journal of international security*, vol. 2, no. 2, 2017, pp. 179-202.

- Jupille, Joseph and Caporaso, James A., „States, agency, and rules: the European Union in global environmental politics“, *The European Union in the world community*, vol. 17, 1998, pp. 157-182.
- Keating, Dave, *US pushes for EU energy diversification*, *European Voice*, 2014, Internet, <https://www.politico.eu/article/us-pushes-for-eu-energy-diversification/>, 12/7/2109.
- Khrushcheva, Olga, *A critical evaluation of the securitization process of EU-Russia energy relations: actors, audiences and consequences*, Nottingham Trent University, Nottingham, 2013, pp. 1-251.
- Kratochvíl, Petr and Tichý, Lukáš, „EU and Russian discourse on energy relations“, *Energy policy*, vol. 56, 2013, pp. 391-406.
- Kustova, Irina, „EU-Russia Energy Relations, EU Energy Integration, and Energy Security: the State of the Art and a Roadmap for Future Research“, *Journal of Contemporary European Research*, vol. 11, no. 3, 2015, pp. 289-295.
- Lipovac, Milan i Simić, Tatjana, „Sekuritizacija u energetske bezbednosti – slučaj EU i ruskog gasa“, *Međunarodna politika*, vol. LXVI, no. 1160, 2015, str. 59-77.
- Lipschutz, Ronnie D. (Ed.), *On Security*, Columbia University Press, New York, 1995, pp. 1-233.
- Ministry of Energy of the Russian Federation, „Energy Strategy of Russia for the Period up to 2030“, Moscow, 2010, pp. 1-172.
- Natorski, Michal and Herranz Surrallés, Anna, „Securitizing Moves To Nowhere? The Framing of the European Union’s Energy Policy“, *Journal of Contemporary European Research*, vol. 42, no. 2, 2008, pp. 70-89.
- Orban, Anita, *Power, Energy and the New Russian Imperialism*, Praeger Security International, London, 2008, pp. 1-264.
- Sherr, James, „The Russia-EU Energy Relationship: Getting it Right“, *The International Spectator*, vol. 45, no. 2, 2010, pp. 55-68.
- Szulecki, Kacper (ed.), *Energy security in Europe: Divergent perceptions and policy challenges*, Palgrave Macmillan, London, 2018, pp. 1-355.
- Tichý, Lukáš, *EU-Russia Energy Relations: A Discursive Approach*, Springer, Cham, 2019, pp. 1-227.
- Trapara, Vladimir i Šekarić, Nevena, „Saradnja kao (ne)očekivani efekat energetske bezbednosne dileme: studija slučaja Bugarske, Grčke i Jugoslavije“, *Međunarodni problemi*, vol. LXXI, no. 2, str. 215-243.
- Yergin, Daniel, „Ensuring Energy Security“, *Foreign Affairs*, vol. 85, no. 2, 2006, pp. 69-82.

Nevena ŠEKARIĆ

SECURITIZATION OF EU-RUSSIAN ENERGY RELATIONS: EUROPEAN PERSPECTIVE

ABSTRACT

Considering the significance of the key energy sources and ways of their transportation, energy security is the subject of the analysis of many scientific papers and public policies. Energy security in the context of EU-Russian relations has gained importance in recent years. Hence, the main goal of this paper is to analyze the process of securitization of the European Union's energy dependence on Russian natural gas and the main implications of this process as well. Employing the concept of securitization of the Copenhagen School of Security Studies, or more precisely its criticisms, the paper highlights key elements of the securitization process in the case of energy relations between the EU and Russia. The central part of the paper focuses on content analysis of statements and messages of key securitizing actors in the European Union, but also on a wider socio-political context that gives "legitimacy" to such process, followed by concluding remarks.

Keywords: securitization, European Union, Russia, energy relations, energy security, Copenhagen School of Security Studies, European Commission.